

УДК 372.881.111.1

Брецько І. І.

Кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри англійської філології та методики викладання іноземних мов
Мукачівський державний університет

Кравченко Т. М.

старший викладач кафедри англійської філології та методики викладання іноземних мов.

Мукачівський державний університет

Брецько І. І.

Кандидат психологических наук, старший преподаватель кафедры английской филологии и методики преподавания иностранных языков
Мукачевский государственный университет

Кравченко Т. М.

старший преподаватель кафедры английской филологии и методики преподавания иностранных языков.

Мукачевский государственный университет

Bretsko I. I.

The candidate of psychological sciences, senior lecturer in English Philology and methods of teaching foreign languages sub-department
Mukachevo State University

Kravchenko T. M.

Senior lecturer in English Philology and methods of teaching foreign languages sub-department

Mukachevo State University

**ДІАЛОГІЧНЕ МОВЛЕННЯ – ОСНОВА ДЛЯ РОЗВИТКУ ЗДІБНОСТЕЙ
МІЖОСОБИСТІСНОГО СПІЛКУВАННЯ**

**ДИАЛОГИЧЕСКАЯ РЕЧЬ - ОСНОВА ДЛЯ РАЗВИТИЯ
СПОСОБНОСТЕЙ МЕЖЛИЧНОСТНОГО ОБЩЕНИЯ**

**DIALOGIC SPEECH AS A FRAMEWORK FOR THE DEVELOPMENT OF
ABILITIES OF INTERPERSONAL COMMUNICATION**

У статті розглядається процес спілкування як необхідна складова людського існування. Формування комунікативної компетенції та її розвиток в учнів загальноосвітніх навчальних закладів на уроках англійської мови є актуальною проблемою не лише методики чи педагогіки, але і соціальної психології.

Проаналізовано теоретичний матеріал, визначені особливості діалогічного мовлення. Визначено, що для того щоб сформувати певний рівень комунікативної компетенції учнів, потрібно створити цілісну систему навчання, яка в свою чергу складається з декількох підсистем, з яких говоріння в діалогічній і монологічній формах є ключовою підсистемою.

Ключові слова: діалогічна мова, комунікативна компетентність, формування комунікативної компетенції.

В статье рассматривается процесс общения как необходимая составляющая человеческого существования. Формирование коммуникативной компетенции и ее развитие у учащихся общеобразовательных учебных заведений на уроках английского языка является актуальной проблемой не только методики или педагогики, но и социальной психологии. Проанализированы теоретический материал, определены особенности диалогической речи. Определено, что для того, чтобы сформировать определенный уровень коммуникативной компетенции учащихся, нужно создать целостную систему обучения, которая в свою очередь состоит из нескольких подсистем, из которых говорение в диалогической и монологической формах является ключевой подсистемой.

Ключевые слова: диалогическая речь, коммуникативная компетентность, формирование коммуникативной компетенции.

The article deals with the process of communication as a necessary component of human existence. Formation of communicative competence and its development during English lessons is an urgent problem not only in methodology or pedagogy but also social psychology. The theoretical material has been analyzed, particular dialogic speech has been identified. In order to form a certain

level of communicative competence of schoolchildren, it is necessary to create an integrated system of training, which in turn consists of several subsystems, including speaking in dialogue and monologue which forms a key subsystem, has been identified.

Key words: dialogic speech, communicative competence, formation of the communicative competence.

Вільне володіння іноземною мовою передбачає уміння спонтанно реагувати на найрізноманітніші ситуації реальної дійсності. У зв'язку з цим, кінцевою метою навчання іноземної мови є оволодіння навичками непідготовленого мовлення, як монологічного так і діалогічного. Як відомо, найбільш поширеною формою спілкування є діалогічне мовлення і тому, розглядаючи мову як засіб живого спілкування, треба приділяти максимальну увагу розвитку саме діалогічного мовлення[8].

Діалогічне мовлення є найефективнішим методом формування іншомовної комунікативної компетенції учнів, навчити учня англійській мові можна лише при умові спілкування, лише в цьому випадку можливе автоматичне перенесення навичок і умінь в реальні умови.

Постановка проблеми. Досить поширеним є явище, коли учні володіють великим багажем лексичного матеріалу, але не можуть і не вміють застосовувати його на практиці. В такому випадку спостерігається відсутність будь-якого прогресу у вивченні, навчання перетворюється на нецікаву рутинну справу, безперспективне механічне тренування набридає як учневі, так і вчителю. Крім цього великою є психологічна травма, яка викликається гіркотою розчарування та марністю витрачених зусиль при вивченні мови.

Саме тому, останнім часом в багатьох галузях науки як і в педагогіці відбувається трансформація практики та методів роботи в школі, головною проблемою якої є підтримка інтересу та бажання учнів до навчання загалом та іноземної мови зокрема.

Сучасна методика приділяє достатньо уваги проблемам розвитку мовленнєвих умінь. Проблема мовленнєвого спілкування привертала увагу багатьох видатних науковців, серед яких на особливу увагу заслуговують М.М. Бахтіна, Н.Н. Хомський. Теорію мовленнєвої діяльності, як важливого елементу культури спілкування розвивали О.М. Леонтьєв, І.О.Зимня, Т.В. Рядова та ін. Комуникативну функцію мови розкрито в працях лінгвістів В.Г. Костомарова, О.М. Леонтьєва, Л.В. Щерби, Г.Є. Пассова.

Діалогічне мовлення – це процес мовленнєвої взаємодії двох або більше учасників спілкування. Саме тому в межах одного мовленнєвого акту кожен з учасників по черзі виступає як слухач так і мовець [2].

Цілком очевидно, що оволодіння іншомовним діалогічним мовленням представляє певні труднощі для школярів, джерелом яких є специфічні риси цієї форми мовлення.

Перша з них викликана тим, що діалогічне мовлення об'єднує два види мовленнєвої діяльності, а саме аудіювання та говоріння. У зв'язку з цим, завданням другого партнера є зрозуміти репліку першого партнера та швидко й адекватно відреагувати на неї, тобто відповісти реактивною реплікою. Ось тут і виникає гальмування процесу спілкування. Трудність полягає в тому, що необхідність сприйняття і правильного розуміння першого партнера, з одного боку, і процес підготовки своєї відповіді – з другого, спричиняє стан роздвоєння уваги і, як результат, неспроможність вести діалог у нормальному темпі за умови недостатнього володіння мовними засобами.

Проте, нерідко, трапляється ще і так, що розпочатий учнями діалог «завмирає» після обміну однією-двома репліками. Це в першу чергу спричиняється труднощами продукування саме ініціативних реплік.

Наступною перешкодою в оволодінні учнями діалогом є його непередбачуваність. Діалог неможливо спланувати заздалегідь, оскільки, мовленнєва поведінка кожного з учасників спілкування у значній мірі визначається мовленнєвою поведінкою інших партнерів. Ось чому, кожному з них необхідно уважно стежити за перебігом думки співрозмовника, часом

несподіваним. Досить часто, така несподіваність веде до зміни предмета спілкування загалом.

Стосовно проблеми навчання діалогічного мовлення існує велика кількість різних підходів, серед яких можна виділити два основних. Згідно з першим підходом – «зверху вниз» – навчання діалогічного мовлення розпочинається зі слухання діалогу-зразка з його подальшим варіюванням, а згодом і створенням власних діалогів в аналогічних ситуаціях спілкування. Другий підхід – «знизу вверх» – передбачає шлях від засвоєння спочатку елементів діалогу, тобто реплік, до самостійної побудови діалогу на основі запропонованої схеми, що не виключає прослуховування діалогів-зразків.

Ці обидва підходи є можливими і ефективними. Проте, ми вважаємо, що другий підхід є більш раціональним. Вся справа полягає в тому, що вже в процесі формування мовленнєвих навичок (граматичних, лексичних, фонетичних) учні виходять на рівень понадфразової єдності, в тому числі діалогічної єдності. Проте вся увага учня в цьому випадку зосереджена на вживанні нової граматичної структури або лексичної одиниці. Згодом, виходячи на рівень обміну репліками, він використовує вже знайомі йому діалогічні єдності. Саме ж навчання діалогічного мовлення включає засвоєння учнями нових діалогічних єдностей, притаманних тому функціональному типу діалогу, який є метою навчання на даному відрізьку навчально-виховного процесу.

Реплікування та процес його навчання вважається *підготовчим* або *нульовим етапом* формування навичок та вмінь діалогічного мовлення учнів. На цьому етапі доцільно виконати рецептивно-репродуктивні та репродуктивні умовно-комунікативні вправи на імітацію, підстановку, відповіді на запитання, на запит певної інформації (за зразком), повідомлення інформації тощо.

Процес навчання реплікування потрібно поступово ускладнювати, тобто збільшувати обсяг реплік – від двох до трьох фраз.

Після того як учні засвоять репліку-реакцію та ініціативну репліку певної діалогічної єдності, можна переходити до *першого етапу* формування навичок та вмінь діалогічного мовлення, а саме – оволодіння певними діалогічними єдностями. Тут вже використовуються рецептивно-продуктивні умовно-комунікативні вправи з обміну репліками. Самі учні є безпосередніми учасниками спілкування, а вчитель лише дає їм певне комунікативне завдання, де окреслюється комунікативна ситуація і вказуються ролі, що їх виконуватимуть учні.

Далі, *другим етапом* формування навичок і вмінь діалогічного мовлення учнів є оволодіння ними мікродіалогом. Сам мікродіалог розглядають як засіб вираження основних комунікативних інтенцій партнерів по спілкуванню. Комунікативна інтенція (комунікативне завдання, комунікативна цільова настанова) – це релевантна ознака діалогічної єдності. Мікродіалог є імпліцитною, тобто невираженою структурною основою розгорнутого діалогу і включає взаємопов'язані ланцюжки ДЄ, які ще називають діалогічним цілим.

Отже, метою другого етапу є навчити учнів об'єднувати вже засвоєні діалогічні єдності, підтримувати бесіду, не дати їй зупинитися після першого обміну репліками. На цьому етапі корисно використовувати рецептивно-продуктивні комунікативні вправи нижчого рівня (напр., допускається використання спеціально створених вербальних опор для висловлювання учнів).

Цілком зрозуміло, що на цьому етапі учасниками спілкування є самі учні, які виступають у певних ролях або від свого власного імені. На основі навчальних комунікативних ситуацій, які можуть бути або запропоновані вчителем, або ж подані у підручнику, учні продукують мікродіалоги.

Останнім є *третій етап*, на якому учні мають навчитись вести діалог різних функціональних типів, обсяг яких відповідає вимогам чинної програми для відповідного класу і типу школи, на основі створеної вчителем чи описаної у підручнику комунікативної ситуації. Вправи, які виконуються

на заключному етапі, відносяться до рецептивно-продуктивних комунікативних вправ вищого рівня, таких, що не дозволяють використання спеціально створених вербальних опор [7; 5].

Оскільки діалоги охоплюють найбільш уживані ситуації щоденного життя, рекомендовано заучувати їх напам'ять, розігрувати в рольових іграх, використовувати в класній і позакласній роботі. Вся система діалогів, всі його види та типи сприяють активному розвитку навичок усного мовлення, привчають учнів творчо використовувати лексичний матеріал як в монологічному так і в діалогічному мовленні, що сприяє реалізації принципу комунікативності.

У реальному процесі спілкування комунікативні ситуації виникають, здебільшого, самі собою. Тому їх називають природними ситуаціями. Такі ситуації варто використовувати у процесі навчання іноземної мови, проте їх кількість є досить обмеженою. Прикладом використання природної ситуації на уроці можуть слугувати спортивні змагання, які відбулись напередодні в школі, результати яких не лише можна, але й слід обговорити на уроці. Аналогічною є ситуація, коли учень спізнився на урок. В цьому випадку має відбутись коротка розмова між учителем та учнем стосовно причин спізнення [10].

Крім природних, існують і спеціально створені (або штучні) комунікативні ситуації. Вони створюються авторами підручників та безпосередньо вчителями, проте потребують певної деталізації зовнішніх обставин та умов, в яких відбувається діалогічне мовлення, визначення ролей, в яких комуніканти виступатимуть, стосунків між ними тощо. Штучні комунікативні ситуації ще називають навчальними. Іншою визначальною рисою діалогічного мовлення є його спонтанність. Його не можна спланувати заздалегідь, оскільки все залежить від мовленнєвої поведінки партнерів спілкування.

Основною метою вчителя є навчити дітей:починати розмову, використовуючи ініціативну репліку;правильно і швидко реагувати на

ініціативну репліку співрозмовника своєю реактивною реплікою; підтримувати бесіду, тобто використовувати не лише суто реактивні, але й реактивно-ініціативні репліки з метою продовження бесіди.

Отже, для того, щоб сформувати загальне вміння вести діалог іноземною мовою слід розвивати такі спеціальні вміння: уміння починати діалог, вживаючи відповідну ініціативну репліку (повідомлення, спонукання, запитання); уміння швидко реагувати на репліку співрозмовника, використовуючи репліки, що мають різні комунікативні функції; уміння підтримувати розмову, додаючи до репліки-реакції свою ініціативну репліку; уміння стимулювати співрозмовника до висловлювання, виражаючи свою зацікавленість за допомогою реплік оцінювального характеру; уміння продукувати діалогічні єдності різних видів; уміння продукувати діалоги різних функціональних типів на основі запропонованих навчальних комунікативних ситуацій; уміння у разі необхідності ввічливо перервати розмову і звернутись за допомогою [1].

Підводячи підсумки, слід наголосити, що формування комунікативної компетенції учнів не є питанням одного дня. Вся діяльність на уроках повинна бути спрямована на учнів, на заохочення їх до спілкування та висловлювання. Це є можливим лише тоді, коли ситуації реального повсякденного буття з різних сфер нашого життя беруться за модель та основу типових ситуацій для обговорення на уроках в навчальному процесі.

Література:

1. Колнер Я. М. Практична методика навчання іноземної мови : посібник / Я. М. Колнер, Е. С. Устинова. – Воронеж. : «Інтерлінгва», 2002. – 1020 с.
2. Леонтьев А. А. Основы теории речевой деятельности / А. А. Леонтьев. – М.: Наука, 1974. – 368 с.
3. Леонтьев А. А. Теория речевой деятельности / А. А. Леонтьев. – М. : Наука, 1968. – 272 с.

4. Микулинская М. Я. Развитие лингвистического мышления учащихся : Экспериментальное психологическое исследование обучения пониманию предложений при чтении / М. Я. Микулинская. – М. : Высш. школа, 1989. – 142 с.
5. Общая методика обучения иностранным языкам в средней школе. Хрестоматия / А. А. Миролубов, И. В. Рахманов, В. С. Цетлин. – М. : Просвещение, 1967. – 503 с.
6. Рахманов И. В. Обучение устной речи на иностранном языке / И. В. Рахманов. – М. : Высш. школа, 1980. – 120 с.
7. Baker Joanna. Essential Speaking Skills / Joanna Baker, Westrup Heather. – Continuum International Publishing Group, 2003. – 170 p.
8. Byram Michael. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence / Michael Byram. – McGraw-Hill, 1997. – 56 p.
9. Galvin Kathleen. The Basics of Speech : learning to be a competent communicator / Kathleen Galvin, Pamela Cooper. – McGraw-Hill education, 1999. – 606 p.
10. Wolfson N. Rules of Speaking / Nessa Wolfson. – London and N. Y. : Longman, 1990. – 61 p.